

APLICAREA PRINCIPIULUI LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE PE
INTERNET – ÎNTRE CARACTERUL ABSOLUT ȘI JUSTIFICAREA
NECESITĂȚII LIMITĂRII ACESTUIA

APPLYING THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF EXPRESSION ON
THE INTERNET – BETWEEN ABSOLUTE NATURE AND THE
JUSTIFICATION OF THE NEED TO SET LIMITS ON ITS
EXERCISE

CARMEN MOLDOVAN¹

Rezumat: Folosirea internetului pe scară largă a determinat crearea unui spațiu virtual (*cyberspace*) caracterizat în primul rând prin diversitatea mesajelor, discursurilor, interacțiunii extrem de rapide dintre utilizatori aflați în zone diferite ale lumii, schimbând definitiv modul tradițional de interacțiune și de încheiere a raporturilor juridice în anumite domenii. Dezvoltarea rapidă a comunicării prin intermediul internetului și interferența cu multiple domenii, atât ale dreptului privat, cât și public, nu a fost însoțită și de o reglementare unitară a folosirii internetului și a consecințelor juridice în cazul depășirii prerogativelor recunoscute juridic.

Prezenta lucrare are ca scop analiza libertății de exprimare pe internet, a caracterului absolut sau limitat al acesteia, din perspectiva dreptului internațional, în principal. Demersul analitic are ca punct de plecare consacrarea libertății de exprimare în instrumentele juridice internaționale (atât cele cu aplicare universală, cât și cele aplicabile la nivel regional) și urmărește să clarifice dacă și în ce măsură în domeniul de aplicare al acestora poate fi inclusă și exprimarea pe internet.

Cuvinte-cheie: libertatea internetului, dreptul de a primi și căuta informații, interconținere, restricții admisibile.

Abstract: The use of the Internet on a large scale has led to the creation of a virtual space (*cyberspace*) characterized primarily by the diversity of messages, speeches, extremely rapid interaction between users in different areas of the world, which permanently changed the traditional way of interacting and concluding legal

¹ Lector univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept, E-mail: *carmen.moldovan@uaic.ro*.

relationships in certain areas. The rapid development of Internet communication and the interference with multiple areas of both private and public law has not been accompanied by a unitary regulation on the use of Internet and legal consequences in the event of exceeding legal prerogatives.

This paper aims to analyze the freedom of expression on the Internet, its absolute or limited character, mainly from the perspective of international law. The analytical approach has as its starting point the consecration of the freedom of expression in international legal instruments (both universal and regional ones) and seeks to clarify if and to what extent their scope can also include expression on Internet.

Keywords: internet freedom, the right to receive and seek information, interrelation, admissible restrictions.

1. Aspecte introductive – corelația dintre libertatea de exprimare și informare și internet ca spațiu de circulație liberă a ideilor

Libertatea de exprimare, de informare și de opinie constituie valori esențiale ale societății democratice, ale statului de drept, precum și drepturi fundamentale ale omului, consacrate în numeroase instrumente juridice internaționale, cu caracter universal sau regional ce stabilesc în același timp obligații ce revin statelor părți pentru asigurarea exercitării acestora².

Dincolo de caracteristicile unui element esențial al democrației, libertatea de exprimare reprezintă o condiție pentru dezvoltarea și exercitarea unor alte drepturi și libertăți fundamentale cu care se află în strânsă legătură, cum sunt libertatea de asociere, libertatea de gândire, conștiință, a credințelor și convingerilor religioase, dreptul de a participa la activități de natură politică, care contribuie în același timp atât la păstrarea caracteristicilor democratice, cât și la dezvoltarea personalității și autonomiei indivizilor. Totodată, libertatea de exprimare implică și protejarea mijloacelor de transmitere a ideilor și opiniilor, fără a fi luate în considerare frontierele statelor³. Această garanție este menționată începând cu articolul 19 din Declarația universală a drepturilor omului⁴, în următoarea formulare: „*Orice*

² J.-F. Flauss, *La Cour européenne des droits de l'homme et la liberté d'expression*, în *La liberté d'expression aux Etats-Unis et en Europe*, E. Zoller (dir.), Dalloz, Paris, 2008, p. 126; C. Moldovan, *Libertatea de exprimare. Principii. Restricții. Jurisprudență*, Editura C.H. Beck, București, 2012, p. 2 și urm.

³ C. Moldovan, *op. cit.*, 2012, pp. 29-30.

⁴ *Declarația universală a drepturilor omului* a fost adoptată la 10 decembrie 1948 prin Rezoluția nr. 217 A (III) a Adunării Generale a Națiunilor Unite. România a semnat

om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat.” Instrumentele juridice adoptate ulterior au preluat, aproape identic, această concepție asupra domeniului de aplicare al libertății de exprimare. Paragraful 2 al articolului 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice⁵ statuează că „Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub forma orală, scrisă, tipărită ori artistică sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.” La nivel regional, articolul 10 parag. 1 din Convenția europeană a drepturilor omului⁶ prevede în mod expres: „Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.”

Din cuprinsul dispozițiilor analizate se poate observa că, spre deosebire de Declarația universală și Pactul internațional, care pun accentul pe exercitarea libertății de exprimare prin orice mijloace și în orice formă, Convenția europeană a drepturilor omului nu prevede în mod expres o astfel de garanție, dar conține mențiunea că libertatea de exprimare trebuie exercitată fără amestecul autorităților și fără frontiere.

Dezvoltarea și evoluția tehnologiei și a mijloacelor de informare, de la cele tradiționale, pe suport tipărit, la comunicarea online, a determinat necesitatea de a adapta cadrul normativ existent și garanțiile stabilite și aplicate deja, potrivit unor interpretări de jurisprudență bine conturate, la noile realități și a avut implicații multiple în modelarea acestora în funcție de modificările apărute, fără a putea fi inclusă în noțiunea *terra nullius* și lăsată

Declarația la 14 decembrie 1955 când prin Rezoluția nr. 955 (X) a Adunării Generale a ONU, a fost admisă ca stat membru al ONU.

⁵ *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* a fost adoptat și deschis spre semnare de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. A intrat în vigoare la 23 martie 1976, conform art. 49, pentru toate dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41.

⁶ *Convenția privind respectarea drepturilor și libertăților fundamentale* a fost adoptată în cadrul Consiliului Europei, la Roma, la 4 noiembrie 1950 și a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. România a ratificat Convenția la 20 iunie 1994 prin Legea nr. 30/1994, publicată în „Monitorul Oficial al României”, partea I, nr. 135 din 31 mai 1994.

în afara oricăror reglementări⁷. Fiind o modalitate nouă de comunicare, în privința reglementării internetului s-au remarcat două mari curente divergente: cel al reglementării de către autoritățile naționale și cel al libertății absolute a internetului și a excluderii sale de la orice formă de reglementare din partea autorităților statelor⁸, aplicabilă devenind prima.

Comunicarea pe internet și prin intermediul internetului implică protejarea tuturor drepturilor și libertăților garantate în mediul offline, luând în considerare particularitățile libertății de exprimare și informare și situația conflictuală ce poate apărea între acestea și drepturi individuale ca respectarea propriei imagini, protejarea datelor cu caracter personal, dreptul la protejarea vieții private și a inviolabilității corespondenței, cu alte cuvinte, eventuala stare de conflict dintre acestea se analizează potrivit aceluiași criterii și elemente ca în cazul mijloacelor tradiționale de comunicare, astfel încât regula este principiul libertății internetului, care se află în centrul regimului juridic al diferitelor aspecte pe care le implică internetul⁹, însă această libertate nu poate fi concepută ca având caracter absolut.

Încă din anul 1996, Comisia Europeană a subliniat rolul și caracteristicile pe care le prezintă internetul ca mediu de comunicare și în ciuda poziționării în timp a acestei calificări, apreciem că este relevantă și în prezent:

„O caracteristică unică a internetului este că funcționează simultan ca mediu pentru publicare și pentru comunicare. Spre deosebire de mass-media tradițională, internetul favorizează o varietate de moduri de comunicare: «unul la unul», «unul la mulți», «mulți la mulți». Un utilizator de internet poate «vorbi» sau «asculta» interschimbabil. În orice moment, receptorul mesajului poate și devine furnizor de conținut, din proprie inițiativă sau prin «republicarea» conținutului unui terț. Internetul este, prin urmare, radical diferit de difuzarea tradițională (a programelor de radio și

⁷ A. S. Serrano, *Internet Regulation and the Role of International Law*, în Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2006, pp. 193-194.

⁸ Pentru o prezentare detaliată a fiecărei orientări și a argumentelor aduse în sprijinul fiecăreia dintre ele, a se vedea A. S. Serrano, *Internet Regulation and the Role of International Law*, în Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 10, 2006, pp. 191- 272; R. Uerpmann □ Wittzack, *Principles of International Internet Law*, în German Law Journal, Vol. 11, No. 11, 2010, pp. 1248-1250; D. Cimpoeru, *Dreptul internetului*, Editura C.H. Beck, București, 2012, pp. 11-12.

⁹ R. Uerpmann □ Wittzack, *op. cit.*, p. 1247.

televiziune, s. n.). De asemenea, acesta diferă radical de serviciile tradiționale de telecomunicație. Trecerea constantă de la «modul public» la «modul de comunicare privat» - două moduri reglementate în mod tradițional de regimuri juridice foarte diferite - constituie una dintre principalele provocări ale reglementării internetului.”¹⁰

Legătura dintre libertatea de exprimare și internet a constituit preocuparea constantă a mai multor instituții internaționale, în cuprinsul prezentei lucrări urmând să aducem în discuție cele mai relevante aspecte ale acestora, fie că sunt incluse în categoria *soft law* sau reprezintă interpretări date de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ca instanță reprezentativă în privința protejării libertății de exprimare în spațiul juridic european.

2. Conturarea unui drept de acces la internet prin instrumente *soft law*

Instrumentele juridice internaționale nu prevăd în mod expres libertatea internetului pentru toate persoanele și a exprimării pe internet. Cea mai evidentă dintre explicații este extrem de simplă: majoritatea acestora sunt mult anterioare proliferării comunicării pe internet, iar ulterior nu au fost adoptate convenții speciale în această materie, deoarece nu a fost necesar, datorită punerii în aplicare în domeniul internetului, a principiilor generale și standardele bine stabilite și definite în privința libertății de exprimare.

La nivel internațional nu a fost adoptat un tratat internațional comprehensiv care să reglementeze aspectele juridice ale utilizării internetului și este dificil de afirmat dacă încheierea unui astfel de instrument este posibilă sau în mod real utilă în prezent, având în vedere apariția mai multor instrumente *soft law* la nivel universal și regional, ce tratează diferite niveluri ale interacțiunii internetului în raporturile juridice dintre particulari, cu un pronunțat caracter de interdisciplinaritate.

În anul 2011, Raportorul Special pentru promovarea și protejarea dreptului la libertatea de opinie și de exprimare¹¹, din cadrul Consiliului

¹⁰ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Illegal and harmful content on the Internet*, 16. I 0. 1996, COM(96) 487 p. 8, [Online] la: <http://aei.pitt.edu/5895/1/5895.pdf>.

¹¹ *Report of the Special Rapporteur to the General Assembly on the right to freedom of opinion and expression exercised through the Internet*, A/66/290, 10.08. 2011, [Online] la: <https://documents-dds->

pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite, Frank La Rue a subliniat faptul că accesul la internet nu este încă recunoscut ca un drept al omului, dar că statelor le revine obligația pozitivă de a crea un mediu favorabil care să permită exercitarea dreptului la libertatea de exprimare și de opinie de către toate persoanele, ceea ce implică stabilirea unor politici efective și concrete care să asigure accesul universal la internet¹². Această poziție accentuează importanța internetului în prezent și necesitatea de adaptare la noile cerințe. Analizând implicațiile textului articolului 19 din Declarația universală a drepturilor omului și din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, prin includerea mențiunii că orice persoană are dreptul să se exprime prin orice fel de mijloace media, Raportorul Special a subliniat că la momentul redactării dispozițiilor analizate s-a avut în vedere includerea și adaptarea viitoarelor evoluții ale mijloacelor tehnice prin care persoanele își vor putea exercita dreptul la libertatea de exprimare, prin urmare cadrul general al drepturilor omului a rămas relevant și în egală măsură aplicabil și formelor de comunicare din prezent, inclusiv în ceea ce privește internetul.¹³

Din cuprinsul concluziilor Raportorului Special, rezultă că legătura de conexitate dintre libertatea de exprimare și elementele sale componente și internet este neechivocă și nu necesită practic nicio demonstrație. Ca o recunoaștere și subliniere a acestei intercondiționări, Comitetul pentru Drepturile Omului din cadrul Organizației Națiunilor Unite (Human Rights Committee), în cadrul *Comentariului general nr. 34 la articolul 19 din*

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/449/78/PDF/N1144978.pdf?OpenElement, accesată la 03 decembrie 2017.

¹² *Report of the Special Rapporteur to the General Assembly on the right to freedom of opinion and expression exercised through the Internet, A/66/290*, 10.08. 2011, [Online] la: [https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/449/78/PDF/N1144978.pdf?OpenElement)

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/449/78/PDF/N1144978.pdf?OpenElement, accesată la 03 decembrie 2017.

¹³ *Report of the Special Rapporteur to the General Assembly on the right to freedom of opinion and expression exercised through the Internet, A/66/290*, 10.08. 2011, parag. 21, [Online] la: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/449/78/PDF/N1144978.pdf?OpenElement>, accesată la 03 decembrie 2017. Pentru o expunere detaliată a dezbaterilor care au avut loc la negocierea Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice și a conținutului articolului 19, a se vedea, M. Land, *Toward an International Law of the Internet*, în *Harvard International Law Journal*, Vol. 54, Number 2, 2013, pp. 404-407.

*Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*¹⁴, din 2011, care a înlocuit *Comentariul general nr. 10* la același articol, a atras atenția statelor părți la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice asupra evoluției tehnologiilor informației și comunicațiilor, cum sunt internetul și sistemele electronice mobile de diseminare a informațiilor, care au modificat comunicarea din întreaga lume și au creat o rețea globală a schimbului de idei și opinii ce nu se bazează pe intermediarii tradiționali ai mass-media¹⁵, constatări ce nu sunt caracterizate prin elemente de noutate.

În schimb, Comitetul pentru Drepturile Omului prevede că statele ar trebui să ia toate măsurile pentru a proteja independența acestor noi mijloace și a asigura accesul indivizilor la acestea, ceea ce reprezintă o abordare nouă din partea unor instituții internaționale, urmare a conștientizării influenței internetului în foarte multe aspecte ale interacțiunii umane și a modalităților de încheiere a raporturilor juridice din anumite domenii, inclusiv în ceea ce privește exercitarea libertății de exprimare, informare și de opinie.

Această menționare expresă în cuprinsul *Comentariului general nr. 34*, deși poate părea firească, nu trebuie neglijată ca semnificație, deoarece prin această interpretare, în domeniul de aplicare al articolului 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile este inclusă nu doar libertatea de exprimare, ci și mijloacele tehnice prin care aceasta este exercitată, ceea ce subliniază legătura foarte strânsă dintre internet și exprimare și determină un nivel de protecție sporită exprimării pe internet, față de protejarea doar a libertății de exprimare.¹⁶

Aceeași perspectivă a fost afirmată și în cadrul UNESCO¹⁷, care a recunoscut potențialul de dezvoltare și evoluție al internetului, precum și faptul că reprezintă o resursă fără precedent de informații, ce deschide noi oportunități pentru comunicare și, în acest context, apare firească aplicarea principiilor libertății de exprimare și a drepturilor omului pentru comunicarea pe internet și pentru toate tipurile de platforme media, deoarece

¹⁴ Human Rights Committee, *General comment No. 34. Article 19: Freedoms of opinion and expression* (CCPR/C/GC/34), 102nd session, Geneva, 11-29 July 2011, [Online] la: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

¹⁵ Paragrafele 11, 12 din *Comentariul general nr. 34*.

¹⁶ M. Land, *op. cit.*, p. 394

¹⁷ Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură.

acestea vor contribui la dezvoltarea democrației și a dialogului¹⁸, astfel că Organizația promovează ideea universalității internetului, cu respectarea regulilor drepturilor omului. Această idee este completată de afirmația Consiliului pentru Drepturile Omului din cadrul ONU, că aceleași drepturi protejate offline trebuie să fie protejate și online, în mod special, libertatea de exprimare, care se aplică indiferent de frontiere și prin orice tip de mijloace de comunicare, la alegere, astfel cum se prevede în articolul 19 din Declarația universală a drepturilor omului și Pactul privind drepturile civile și politice¹⁹.

Urmând aceeași concepție, la nivelul Consiliului Europei, *Recomandarea Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la libertatea internetului*²⁰ din 2016, menționează că dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului se aplică atât pentru discursurile offline, cât și pentru cele online și că statelor membre ale Consiliului Europei le revin obligații negative și pozitive pentru respectarea, protejarea și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale pe internet²¹.

În sensul acestei Recomandări, noțiunea de libertate a internetului semnifică exercitarea pe internet a drepturilor omului și a libertăților fundamentale și protejarea lor în conformitate cu Convenția europeană și cu Pactul internațional privind drepturile civile și politice, astfel că statele membre ale Consiliului Europei trebuie să implementeze standardele Convenției și ale Consiliului în privința internetului²², ce trebuie să stea la baza înțelegerii internetului și implicațiilor acestuia, de o manieră extensivă.

¹⁸ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *Freedom of Expression and the Internet*, -2016, p. 17-20, [Online] la: <https://en.unesco.org/themes/freedom-expression-internet>, accesată la 04 decembrie 2017.

¹⁹ Human Rights Council, *The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet*, A/HRC/20/L.13, 29 June 2012, [Online] la: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G12/147/10/PDF/G1214710.pdf?OpenElement>, accesată la 04 decembrie 2017.

²⁰ *Recommendation CM/Rec(2016)5[1] of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom, Adopted by the Committee of Ministers on 13 April 2016 at the 1253rd meeting of the Ministers' Deputies*, [Online] la: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa, accesată la 04 decembrie 2017.

²¹ *Recommendation CM/Rec(2016)5[1] of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom*, parag. 1.

²² *Recommendation CM/Rec(2016)5[1] of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom*, parag. 1. Comitetul de Miniștri a adoptat mai multe recomandări și

La nivelul Uniunii Europene, Consiliul Uniunii Europene a subliniat caracterul de intercondiționare dintre libertatea de exprimare și informare și celelalte drepturi fundamentale și necesitatea protejării acestora și în mediul online, printr-un ghid adoptat în anul 2014 *EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline*²³, instrument juridic *soft law* al cărui relevanță este conștientizarea implicațiilor juridice ale internetului în privința exercitării libertății de exprimare și de informare și aplicarea standardelor internaționale deja stabilite în această privință.

3. Limitarea accesului la internet ca parte a dreptului de a primi informații și idei din perspectiva Curții Europene a Drepturilor Omului

declarații în domeniul libertății comunicării pe internet. Astfel, Declarația cu privire la drepturile omului și statul de drept în societatea informațională, CM (2005) 56 din 13 mai 2005, recunoaște în preambul că „accesul limitat sau lipsa de acces la [tehnologiile informației și comunicației (TIC)] pot priva persoanele de capacitatea de a-și exercita pe deplin drepturile lor fundamentale”. În cuprinsul Declarației se stipulează că libertatea de exprimare, de informare și de comunicare trebuie respectată într-un mediu digital la fel ca într-un mediu non-digital și că nu trebuie supusă altor restricții decât cele prevăzute la articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului pentru simplul motiv că se exercită în format digital. Aceeași cerință a fost anterior precizată în cuprinsul Declarației „Libertatea comunicării pe Internet”, adoptată de Comitetul de Miniștri la 28 mai 2003, la a 840-a reuniune a Delegaților Miniștrilor, în care este menționat principiul conform căruia statele membre nu ar trebui să supună conținutul difuzat pe Internet unor restricții care le depășesc pe cele aplicabile altor mijloace de difuzare de conținut.

Recomandarea CM/Rec(2007)16 cu privire la măsurile de promovare a valorii serviciului public al internetului, adoptată în 2007 de către Comitetul Miniștrilor, a analizat probleme legate de accesibilitatea internetului și categoriile de restricții permise. Recomandarea CM/Rec(2007)11 privind promovarea libertății de exprimare și de informare în noul mediu de informare și de comunicare a subliniat ideea libertății de comunicare pe internet.

Recomandarea CM/Rec(2008) 6 din 2008 a Comitetului de Miniștri cuprinde liniile directoare cu privire la utilizarea și controlul filtrelor de internet pentru a exercita și a se bucura pe deplin de libertatea de exprimare și informare. Recomandarea CM/Rec(2012)3 privind protecția drepturilor omului în contextul motoarelor de căutare, adoptată la 4 aprilie 2012 subliniază că „motoarele de căutare permit publicului din întreaga lume să caute, să primească și să comunice informații, idei și alte conținuturi, și în special să aibă acces la cunoștințe, să participe la dezbateri și la procesele democratice”.

²³ Council of the European Union, *EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline*, Foreign Affairs Council meeting, 12 May 2014, [Online] la: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_human_rights_guidelines_on_freedom_of_expression_online_and_offline_en.pdf, accesată la 02 decembrie 2017.

Dezvoltarea internetului și implicit a comunicării pe și prin intermediul internetului a impus adaptarea principiilor generale aplicabile libertății de comunicare și la această modalitate particulară de comunicare care forțează în anumite situații limitele cunoscute sau acceptate ale diseminării informațiilor prin mijloacele tradiționale, consacrate. Totodată, în acest context a apărut întrebarea dacă libertatea internetului presupune o libertate de exprimare absolută în mediul virtual (desemnat de asemenea și ca ciber spațiu²⁴ - *cyberspace*) ori dacă pot fi aplicate restricții în cazul depășirii limitelor admisibile ale exercitării acesteia ori dacă sunt necesare criterii speciale în analiza respectării sau încălcării acestor criterii.

Una dintre cele mai mari dificultăți legate de întinderea libertății pe internet este determinată de specificul accesibilității internetului, având în vedere că mesajele, textele, opiniile pot fi accesate și vizualizate simultan în întreaga lume sau cel puțin în acele state care nu practică cenzura și restricționarea accesului la internet, trecând peste frontiere foarte ușor și întrunind caracteristici ale ubicuității, prin dispariția practică a frontierelor și a limitelor teritoriale ale comunicării și inaplicabilitatea condițiilor generale tradițional recunoscute ale comunicării.

Dreptul de a căuta și a primi informații, ca parte a libertății de comunicare, a fost analizat în mai multe situații de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, sub forma dreptului de acces la internet, în cele mai multe cazuri, instanța ajungând la concluzia încălcării articolului 10 din Convenție. Instanța europeană a subliniat în toate cauzele care implică drepturi sau libertăți fundamentale și exercitarea lor pe internet, atât beneficiile internetului, cât și pericolele pe care acesta le prezintă.

Un prim exemplu în acest sens este cauza *Ahmet Yildirim c. Turcia*, din 2012²⁵, în care Curtea a constatat încălcarea articolului 10 din Convenție, sub aspectul dreptului de a primi și de a transmite informații și idei. La originea cauzei se află o decizie a instanței naționale de a bloca accesul la platforma Google Sites unde era găzduită o pagină de internet al cărui proprietar se afla în fața unei proceduri penale, pentru insultarea memoriei lui Atatürk. Ca urmare a deciziei, accesul la toate celelalte site-uri

²⁴ V.-V. Patriciu, I. Vasiliu, Ș.-G. Patriciu, *Dreptul și internetul*, Editura All Beck, București, 1999, pp. 1-2; D. Cimpoeu, *op. cit.*, p. 21.

²⁵ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 18 decembrie 2012, în cauza *Ahmet Yildirim c. Turcia*. Textul integral al tuturor hotărârilor menționate în prezenta lucrare este disponibil la adresa: hudoc.echr.coe.int.

găzduite pe această platformă, a fost blocat. În cererea sa, reclamantul s-a plâns că nu a putut accesa propriul site de internet din cauza acestei măsuri dispuse în cadrul procedurilor penale, fără a avea nicio legătură cu el sau site-ul său, prin intermediul căruia acesta declară că-și publică lucrările academice și punctele sale de vedere cu privire la diferite domenii și că măsura a încălcat dreptul său la libertatea de a primi și de a transmite informații și idei. Curtea a constatat că a avut loc încălcarea articolului 10 din Convenție, în principal deoarece a constatat că efectele măsurii în cauză au fost arbitrare, iar revizuirea judiciară a blocării accesului a fost insuficientă pentru a preveni abuzurile.

Ingerința generată de aplicarea legii naționale nu întrunește cerințele de previzibilitate impuse de Convenție și nu a permis reclamantului să se bucure, în suficientă măsură, de protecția cerută de principiul preeminenței dreptului într-o societate democratică. Mai mult decât atât, un astfel de text pare să intre în conflict chiar cu formularea paragrafului 1 al articolului 10 din Convenție, conform căruia drepturile aici recunoscute sunt valabile „indiferent de frontiere”²⁶.

În privința întinderii dreptului de acces la informații prin intermediul internetului și aplicabilitatea acestora și în cazul deținătorilor, relevanță prezintă interpretarea dată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în 2016, în cauza *Kalda c. Estonia*²⁷.

Potrivit constatărilor la care a ajuns Curtea în această hotărâre, părțile contractante nu au obligația de a permite accesul deținătorilor la internet însă, dacă un stat este dispus să acorde acces deținătorilor, astfel cum este cazul statului pârât, trebuie să motiveze refuzul de a acorda acces la anumite adrese de internet.

Reclamantul a invocat îndeosebi că interdicția în baza legii estoniene de accesare a adreselor de internet a încălcat dreptul său de a primi informații prin intermediul internetului și l-a împiedicat să realizeze cercetări juridice pentru procedurile judiciare în care era parte. Curtea a reținut că dreptul la informare, ca parte componentă a libertății de exprimare garantate de articolul 10 al Convenției europene a drepturilor omului nu include

²⁶ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 18 decembrie 2012, în cauza *Ahmet Yildirim c. Turcia*, § 64.

²⁷ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 16 ianuarie 2016, în cauza *Kalda c. Estonia* (Cererea nr. 17429/10). Textul integral al hotărârii este disponibil la adresa: hudoc.echr.coe.int.

garantarea dreptului de acces la internet a deținuților, fiind lăsată la aprecierea statelor instituirea unei astfel de garanții, iar elementul esențial al analizei legitimității restricționării acestuia îl constituie conținutul și scopul reglementării naționale care permite limitarea acestui acces.

4. Caracterul de spațiu public al rețelelor sociale

Legătura dintre libertatea de exprimare și internet poate fi analizată pe mai multe niveluri și din mai multe perspective: caracterul de spațiu public al diferitelor medii sau spații de pe internet, unde circulă informații, mesaje, discursuri, întinderea libertății de exprimare în medul virtual, garantarea unui drept de acces la informații, ca parte componentă a libertății de exprimare, prin intermediul internetului.

O primă lămurire ce ar trebui realizată are în vedere natura mediului on line, respectiv, dacă acesta poate fi considerat de natură privată sau dimpotrivă, aparține spațiului public. Urmând interpretarea dată în anul 2014 de către Înalta Curte de Casație și Justiție²⁸ site-urilor de socializare, ca spațiu unde circulă și sunt expuse atât opinii și idei proprii ale persoanelor particulare, cât și informații de interes public, cu conținut variat, provenite de la alte entități juridice, putem susține că atât timp cât conținutul mesajelor este disponibil sau accesibil publicului larg sau unor persoane incluse în categoria de prieteni ai persoanei care afișează un mesaj, idee sau opinie, acest mesaj este transmis în spațiul public, chiar dacă este virtual, urmând a fi aplicate toate condițiile și eventualele restricții generale sau speciale stabilite de cadrul normativ cu privire la exprimarea într-un astfel de spațiu și consecințele lor, în cazul depășirii limitelor admisibile. Cu toate că decizia la care am făcut referire mai sus se referă doar la o anumită rețea de socializare și la efectele pe care le produc mesajele afișate de către un anumit utilizator, apreciem că aspectele reținute de către Înalta Curte de Casație și Justiție pot fi aplicate și în cazul altor rețele de socializare sau alte medii online unde circulă opinii, idei sau mesaje, deoarece în centrul argumentării instanței, s-au aflat criteriul naturii și scopului mesajului sau discursului afișat.

²⁸ Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal, Decizia nr. 4546/2014, din 27 noiembrie 2014, [Online] la: <http://www.scj.ro/1093/Detail-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=131400>, accesată la 03 decembrie 2017.

5. Perspectiva Curții Europene a Drepturilor Omului în aprecierea condițiilor de limitare a exprimării pe internet

Un aspect ce poate fi analizat în legătură cu libertatea internetului este cel referitor la existența și întinderea libertății de informare prin intermediul internetului. Având în vedere caracteristica libertății de exprimare de drept al cărei exercitare poate fi supusă unor limitări sau restricții în anumite situații și aplicarea tuturor principiilor și clauzelor de limitare a exercitării sale, nu putem susține ideea unei libertăți absolute a formelor de exprimare pe internet, în stabilirea caracterului legitim al ingerințelor autorităților naționale, elemente importante fiind reprezentate de conținutul și natura mesajului, discursului sau opiniei exprimate.

5.1. Apărarea moralei

Una dintre primele cauze analizate de către instanța europeană, *Perrin c. Regatului Unit al Marii Britanii*²⁹, s-a încheiat prin pronunțarea unei decizii de inadmisibilitate și deci de respingere a susținerii de încălcare a articolului 10 din Convenție, în anul 2005, motivat de faptul că sancțiunea aplicată reclamantului, de 30 de zile închisoare, pentru publicarea de articole obscene pe internet, a fost necesară într-o societate democratică pentru apărarea moralei și a drepturilor altora și de asemenea, a fost proporțională cu scopul urmărit. Reclamantul, cetățean francez stabilit în Regatul Unit, administra o companie de internet înregistrată în Statele Unite, care avea conținut sexual explicit.

5.2. Defăimarea și rolul arhivelor disponibile pe internet în privința accesărilor succesive

În privința accesărilor succesive pe internet a unor articole considerate defăimătoare și a antrenării răspunderii celui care le-a publicat și care deține arhivele internet, relevanță prezintă hotărârea din 2009 în cauza *Times Newspapers Ltd c. Regatului Unit* (nr. 1 și 2)³⁰. Societatea reclamantă, deținător și editor al ziarului The Times, a invocat în fața Curții Europene a

²⁹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, decizia asupra admisibilității din 18 octombrie 2005, în cauza *Perrin c. Regatul Unit al Marii Britanii*.

³⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 10 martie 2009, în cauza *Times Newspapers LTD (Nr. 1 și 2) c. Regatul Unit al Marii Britanii* (Cererile 3002/03 și 23676/03).

Drepturilor Omului că regula din Regatul Unit potrivit căreia de fiecare dată când se accesează materiale defăimătoare pe internet apare un nou motiv de acțiune în procesele de calomnie („regula publicării pe internet”³¹) constituie o restricție nejustificată și disproporționată a dreptului său la liberă exprimare și în încălcare a libertății sale de exprimare.

Ca situație de fapt care a generat cauza, este publicarea, în luna decembrie 1999, de către reclamantă, a două articole care au fost considerate defăimătoare de către persoana particulară la care se refereau, astfel că aceasta a inițiat proceduri civile pentru defăimare împotriva ziarului, a redactorului șef și a celor doi jurnaliști, autori ai articolelor.

Ambele articole au fost încărcate și pe site-ul The Times în aceeași zi cu publicarea în versiunea tipărită a ziarului. În timp ce primul proces pentru calomnie era în curs, articolele au rămas pe site-ul de internet al ziarului, fiind accesibile în cadrul arhivei ziarului.

În decembrie 2000, persoana în cauză a introdus o a doua acțiune pentru defăimare din cauza publicării continue a articolelor în arhiva internet. Ziarul a adăugat ambelor articole publicate pe internet un avertisment prin care anunța că acestea făceau obiectul unor litigii de calomnie și nu se permitea să fie reproduse sau invocate fără consultarea departamentului juridic al societății. În cadrul celei de a doua cereri, ziarul s-a apărut invocând regula publicației unice, care prevede că doar prima publicare a unui articol publicat pe internet putea duce la intentarea unei acțiuni în justiție pentru defăimare, și nu descărcările consecutive efectuate de utilizatori. Instanța de apel a confirmat aplicarea „regulii publicării pe internet” și a considerat că întrebarea privind gestionarea arhivelor era un aspect relativ minor al libertății de exprimare și că era de dorit să se publice un avertisment prin care cititorii să fie informați despre caracterul pretins fals al documentelor din arhivă, din moment ce se cunoștea caracterul lor potențial defăimător.

În considerentele hotărârii, Curtea a subliniat că rolul internetului în dezvoltarea accesului publicului la știri și în favorizarea transmiterii informațiilor în general, datorită accesibilității sale și capacității de a păstra

³¹ Regula *common law* potrivit căreia publicațiile succesive ale aceleași declarații defăimătoare dau motiv pentru acțiuni distincte, stabilită în cauza *Duke of Brunswick v. Harmer* [1849], de către High Court.

și comunica mari cantități de informații³², însă, pe fond, a constatat că nu a avut loc o încălcare a articolului 10.

Instanța europeană a analizat dacă aplicarea regulii privind publicarea pe internet era „necesară într-o societate democratică”. Curtea a reținut că arhivele internet constituie o resursă importantă de educare și de cercetare istorică, dar în același timp a constatat că marja de apreciere a statelor este susceptibilă să fie mai mare în ceea ce privește arhivele decât actualitățile și că obligația presei de a veghea asupra exactitudinii este mai strictă pentru acest tip de informații. În analiza cauzei, instanța a apreciat ca semnificativ faptul că, deși cererile pentru defăimare au fost introduse pentru ambele articole în decembrie 1999, nicio rectificare nu a fost adăugată la versiunea arhivată a articolelor înainte de decembrie 2000. Având în vedere că arhivele internet erau gestionate de ziar și că instanțele naționale nu au indicat că articolele trebuie să fie retrase în totalitate, Curtea a considerat că exigența impusă ziarului de a adăuga o calificare adecvată versiunii internet a articolelor, nu a fost disproporționată.

Având în vedere concluzia la care a ajuns, instanța europeană a considerat că nu se impune analiza argumentului societății reclamantei potrivit căruia „regula privind publicarea pe internet” ar avea un efect inhibitor mai larg. În schimb, a analizat problema termenului de prescripție al acțiunilor pentru defăimare și argumentul ziarului conform căruia regula în cauză determină o responsabilitate continuă. Curtea a reținut că în cauză, acțiunile pentru defăimare priveau aceleași articole și ambele au început după cincisprezece luni de la publicarea inițială, astfel încât capacitatea societății reclamante de a-și pregăti apărarea nu a fost afectată de trecerea timpului. Însă, dacă o acțiune pentru defăimare este intentată după o perioadă lungă de timp, ea poate cauza, chiar în absența unor circumstanțe excepționale, o atingere disproporționată libertății presei sub aspectul articolului 10 din Convenție.

5.3. Discriminarea ca limită a libertății de exprimare

În cauza *Willem c. Franța*³³, Curtea a analizat prin prisma articolului 10 din Convenție, apelul adresat de către un primar, prin

³² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 10 martie 2009, în cauza *Times Newspapers LTD (Nr. 1 și 2) c. Regatul Unit al Marii Britanii* (Cererile 3002/03 și 23676/03), § 27.

intermediul site-ului web al municipalității, de boicotare a produselor israeliene. Primarul a fost ulterior condamnat pentru provocarea discriminării. Instanța europeană a constatat că nu a existat o încălcare a articolului 10 din Convenție, deoarece motivele prezentate de instanțele franceze pentru a justifica ingerința în libertatea de exprimare a reclamantului au fost „relevante și suficiente” în sensul articolului 10. În plus, amenda aplicată a fost relativ moderată și proporțională cu scopul urmărit.

Urmând linia generală aplicată comunicării în sensul tradițional, în aprecierea legalității restricțiilor aplicate în cazul insultei, în cauza *Renaud c. Franța*³⁴, Curtea Europeană a constatat încălcarea articolului 10 în cazul condamnării aplicate reclamantului pentru calomnierea pe internet a unui primar, pe site-ul unei asociației al cărei președinte și administrator era acesta, pe motiv că sancțiunea aplicată a fost disproporționată față de scopul legitim al protejării drepturilor altor persoane.

5.4. Răspunderea juridică a deținătorului unui portal internet pentru conținutul comentariilor utilizatorilor

Prima hotărâre pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în materie de antrenare a răspunderii juridice a deținătorului unui portal internet de știri pentru conținutul comentariilor utilizatorilor, a fost pronunțată în anul 2015, de către Marea Cameră în cauza *Delfi AS c. Estonia*³⁵. Plângerea analizată de către Curte, prin prisma încălcării articolului 10 din Convenție, a privit antrenarea răspunderii unei societăți comerciale (Delfi AS) pentru comentarii ofensatoare ale utilizatorilor pe un portal de știri, mesaje ce au fost îndepărtate de pe portalul de știri după șase săptămâni de la afișare.

În speță, reclamanta deținea Delfi, unul dintre cele mai mari portaluri internet de știri din Estonia, pe care se publicau zilnic peste 330 de articole (la data depunerii cererii în fața Curții, în anul 2009). Situația de fapt

³³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 16 iulie 2009 în cauza *Willem c. Franța* (Cererea nr. 10883/05).

³⁴ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 5 mai 2011, în cauza *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel c. Ucraina*.

³⁵ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Marea Cameră, Hotărârea din 16 iunie 2015, în cauza *Delfi AS c. Estonia* (Cererea nr. 64569/09). Textul integral al hotărârii este disponibil la adresa: hudoc.echr.coe.int.

care a determinat formularea plângerii individuale din partea reclamantei a fost generată de publicarea, în anul 2006, pe portalul Delfi, a unei știri referitoare la imposibilitatea practicării unui drum de gheață³⁶, din cauza acțiunilor unei companii de feribot și de afișarea multor comentarii din partea utilizatorilor cu conținut defăimător, potrivit aprecierii proprietarului companiei de feribot. Instanțele naționale au obligat societatea la plata de despăgubiri în cuantum echivalent cu 320 euro. Instanța europeană a ajuns la concluzia neîncălării articolului 10 din Convenție, deoarece deciziile instanțelor naționale de stabilire a răspunderii societății au constituit o restricție asupra libertății de exprimare pe portalul internet, justificată și proporțională. Principalele considerente care au determinat au fost în esență, următoarele: comentariile au fost extreme și au fost afișate ca reacție la un articol ce a fost publicat pe portalul internet de știri, administrat de manieră profesională și care funcționează pe o bază comercială; măsurile luate de reclamantă pentru a elimina comentariile ofensatoare în cel mai scurt timp după publicarea lor au fost insuficiente; amenda în cuantum echivalent a 320 de euro nu este excesivă pentru reclamantă, care deține unul dintre cele mai mari portaluri internet de știri din Estonia.

5.5. Condiția necesității ingerinței restricțiilor în cazul dreptului de a răspândi informații prin partajarea fișierelor torrent

În opinia instanței europene de contencios al drepturilor omului, din cauza *Neij și Sunde Kolmisoppi c. Suediei*, prin decizia de inadmisibilitate din 2013, transmiterea de fișiere pe internet, chiar dacă ele conțin materiale protejate de dreptul de autor, se încadrează în domeniul de aplicare al dreptului de transmite și primi informații, însă restricționarea acestui drept poate fi necesară, tocmai pentru a proteja drepturile de autor.³⁷

Cauza privește plângerea formulată de către reclamantă, doi dintre co-fondatorii „The Pirate Bay”, unul dintre cele mai mari site-uri web pentru partajarea fișierelor torrent. În opinia lor, condamnarea pentru complicitatea de a comite infracțiuni prin încălcarea legii drepturilor de autor, a încălcat articolul 10 din Convenție.

³⁶ Drumurile de gheață sunt drumuri publice formate pe marea înghețată și deschise între partea continentală a Estoniei și unele insule în timpul iernii; *Delfi AS c. Estonia (Cererea nr. 64569/09)*, *parag. 16*.

³⁷ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, decizia cu privire la admisibilitate din 19 februarie 2013, în cauza *Neij și Sunde Kolmisoppi c. Suedia*.

Curtea a declarat inadmisibilă cererea ca fiind vădit nefondată. Instanța a afirmat că partajarea sau permiterea altor persoane de a partaja fișierele de acest tip pe internet, chiar dacă sunt materiale protejate prin dreptul de autor și în scopuri profitabile, intră în domeniul de aplicare al dreptului de a „primi și de a transmite informații”, deci acțiunile întreprinse de reclamanți sunt protejate în temeiul articolului 10 parag. 1 din Convenție și, prin urmare, condamnările reclamanților au afectat dreptul lor la libertatea de exprimare.

În opinia Curții, o astfel de ingerință încalcă articolul 10 dacă nu a fost „prevăzută de lege”, a urmărit unul sau mai multe scopuri legitime menționate la articolul 10 parag. 2 și nu a fost „necesară într-o societate democratică” pentru a atinge acest scop sau scopuri. Cu toate acestea, Curtea a considerat că instanțele naționale au echilibrat corect interesele concurente în joc – adică dreptul reclamanților de a primi și transmite informații și necesitatea de a proteja drepturile de autor – în cazul condamnării reclamanților.

Analizând raționamentul Curții, suntem nevoiți să aducem în discuție lipsa de consecvență a acesteia, deoarece, pe de o parte, instanța ajunge foarte rapid la concluzia includerii activității de partajare a fișierelor conținând materiale protejate de dreptul de autor, în domeniul de aplicare a dreptului de a primi informații, fără să prezinte relevanță caracterul legitim sau nu al acestora, în sensul deținerii sau nu a dreptului de autor asupra materialelor sau a dreptului de a le transmite, iar pe de altă parte, la examinarea testului necesității într-o societate democratică, protejarea drepturilor de autor apare ca motiv determinant care justifică aplicarea restricționării dreptului protejat de art. 10 parag. 1, concluzie care este în contradicție cu ipoteza de la care a plecat Curtea în analiza sa. În acest context, este neclară motivarea instanței de a include în domeniul de aplicare al articolului 10 par. 1 o astfel de manifestare a dreptului de a transmite informații, dacă este legitimă restricționarea sa, din perspectiva cerinței necesității.

6. Concluzii

Dezvoltarea internetului a determinat adoptarea unor noi reglementări în anumite domenii cu care acesta interferează, în mod special remarcându-se intercondiționarea cu libertatea de exprimare, informare și de

opinie și cu alte drepturi fundamentale (cum sunt dreptul la respectarea vieții private, a dreptului la propria imagine și protecția datelor personale), multe dintre reglementările noi făcând parte din instrumentele *soft law*. Cel mai important aspect relevat de existența, scopul și conținutul acestora este acela că nu au fost create drepturi noi, ci au fost adaptate la situațiile noi standardele bine stabilite în consacrarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale. O altă consecință a acestei abordări este faptul că menționarea în mod expres și direct a internetului în legătură cu libertatea de exprimare sau de informare în instrumente juridice internaționale și în jurisprudența internațională este de dată relativ recentă. Arhitectura juridică a protejării libertății de exprimare și de informare nu s-a modificat, iar raportat la folosirea internetului pe scară largă, elementele sale se adaptează la particularitățile comunicării și transferului de informații pe internet.

În vederea realizării depline a libertății de exprimare, informare și de opinie, fără frontiere și fără ingerințe abuzive, acestea nu pot fi însoțite decât de principiul libertății internetului, concept ce nu este încă consacrat în mod direct, însă evoluția ulterioară a normelor de reglementare specifice nu poate fi decât în acest sens.

